

Β' ΑΡΘΡΑ

**ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΤΙΣ ΑΣΤΙΚΕΣ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ***

ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΠΟΥΛΟΥ, Δικηγόρος

Αντικείμενο της μελέτης είναι δικονομικά ζητήματα τα οποία απασχόλησαν κυρίως τα ελληνικά πολιτικά δικαστήρια κατά την εκδίκαση περιβαλλοντικών διαφορών. Ως προς ορισμένα από τα ζητήματα αυτά, π.χ. την τοπική αρμοδιότητα, έχουν παγιωθεί σχετικοί κανόνες από τη νομολογία. Σε άλλα θέματα, όπως η έκταση του παρεμπόδιτος ελέγχου όταν υπάρχει άδεια της αρχής, επιχειρείται εδώ λύση σε συνάρτηση με τα ουσιαστικού δικαίου ζητήματα και την ιδιομορφία των περιβαλλοντικών διαφορών.

Εισαγωγή

Η ιδιαιτερότητα και ο συνεχώς αυξανόμενος αριθμός των περιβαλλοντικών υποθέσεων που απασχολούν τα ελληνικά πολιτικά δικαστήρια καθιστούν αναγκαία την έρευνα όχι μόνο των ουσιαστικών αλλά και των δικονομικών ζητημάτων που σχετίζονται με αυτές. Αν μάλιστα ληφθεί υπόψη ότι η επιτυχής έκβαση ενός δικαστικού αγώνα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την επιτυχή αντιμετώπιση των δικονομικών ζητημάτων από τους διαδίκους, γίνεται φανερό ότι η πληρέστερη αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων μέσω των διατάξεων του αστικού δικαίου προϋποθέτει την επίλυση των σχετικών δικονομικών ζητημάτων. Παρακάτω θα ερευνηθούν επιμέρους δικονομικά θέματα τα οποία απασχόλησαν τα ελληνικά δικαστήρια και ως προς τα οποία έχουν παγιωθεί κανόνες σχετικοί με την εφαρμογή των συναφών δικονομικών διατάξεων.

Δικαιοδοσία

Το ζήτημα της δικαιοδοσίας των δικαστηρίων για την εκδίκαση περιβαλλοντικών διαφορών έχει απασχολήσει πολλές φορές τα πολιτικά δικαστήρια¹. Υποστηρίζεται ότι τα πολιτικά δικαστήρια είναι αρμόδια όταν η προσβολή της προσωπικότητας λόγω παρεμπόδισης της ελεύθερης χρήσης και απόλαυσης κοινόχρηστου πράγματος είναι αποτέλεσμα συμπεριφοράς ιδιώτη. Αν η προσβολή επιχειρείται με την έκδοση ή παράλειψη έκδοσης διοικητικής πράξης, αρμοδιότητα έχει το Συμβούλιο της Επικρατείας από το οποίο όποιος έχει έννομο συμφέρον δικαιούται να ζητήσει την ακύρωση της πράξης ή της παράλειψης, ενώ όταν η προσβολή επέρχεται με υλικές ενέργειες της Διοίκησης, αρμόδια είναι τα τακτικά διοικητικά δικαστήρια επειδή δημιουργείται διοικητική διαφορά ουσίας (άρθρο 1 Ν. 1406/1983)². Αρμόδια

* Η μελέτη αυτή ολοκληρώθηκε το Δεκέμβριο 1999 και ενημερώθηκε βιβλιογραφικά μέχρι τον Απρίλιο 2000.

1. Βλ. κυρίως ΜΠρΧαλκ336/1992 ΕΛΔ 33, 1513, επίσης ΜΠρΑθ 10691/1997 ΠερΔικ 1997, 379, ΜΠρΑθ 24377/1994 ΠερΔικ 1997, 232 και ΕΛΔ 36, 729, ΜΠρΑθ 14316/1995 ΠερΔικ 1997, 230, ΜΠρΙων 471/1996 ΠερΔικ 1997, 84.

2. Γεωργιάδης, Εμπράγματο Δίκαιο Ι (1991) σελ. 125, Καράκωστας, Περιβάλλον και Αστικό Δίκαιο (1986) σελ. 58, Παππάς σε Γεωργιάδη - Σταθόπουλου ΑΚ 966 αρ. 41, Σπυριδάκης, Εμπράγματο Δίκαιο (1983) σελ. 54. Βλ. όμως Δαγτόγλου, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο 4η έκδ. (1997) αρ. 1239 σελ. 710 όπου

δημιουργείται ιδιωτική διαφορά για την εκδίκαση της οποίας δικαιοδοσία έχουν τα πολιτικά δικαστήρια. Αν αντίθετα αντικείμενο της δίκης είναι το κύρος και η νομιμότητα της διοικητικής πράξης που επιτρέπει την επιχείρηση υλικών ενεργειών από τις οποίες επέρχεται προσβολή του δικαιώματος στην προσωπικότητα, αρμόδιο είναι το Συμβούλιο της Επικρατείας. Βέβαια σύμφωνα με τα παραπάνω, ακόμα και αν η προσβολή επιχειρείται με υλικές ενέργειες ιδιώτη ύστερα από την έκδοση διοικητικής πράξης πάντοτε υφίσταται δικαιοδοσία των πολιτικών δικαστηρίων αν αιτείται η διάγνωση ιδιωτικών αξιώσεων για την προστασία της προσωπικότητας. Το πολιτικό δικαστήριο στην περίπτωση αυτή έχει δικαιοδοσία για την εκδίκαση της υπόθεσης, θα κρίνει όμως την προσβολή που τυχόν υφίσταται το δικαίωμα της προσωπικότητας του ενάγοντος νόμιμη, επειδή η διοικητική πράξη αίρει τον παράνομο χαρακτήρα της προσβολής⁶. Αν όμως το δικαστήριο κατά τον παρεμπόδιση έλεγχο της διοικητικής πράξης διαπιστώσει ότι αυτή είναι παράνομη, παράνομη θα είναι και η προσβολή. Επομένως ο απών έννομη προστασία έχει συμφέρον να προσφύγει με αίτηση ακύρωσας στο Συμβούλιο της Επικρατείας και να ζητήσει την ακύρωση της πράξης ή της παράλειψης.

Αν η αίτηση παροχής έννομης προστασίας στηρίζεται στις διατάξεις του γειτονικού δικαίου (άρθρα 1003 ΑΚ και επ.), τα πολιτικά δικαστήρια έχουν δικαιοδοσία όταν οι παράνομες επενέργειες οφείλονται σε ενέργειες ιδιώτη. Στην περίπτωση αυτή δημιουργείται ιδιωτική διαφορά.

Υλική αρμοδιότητα

Υλικά αρμόδιο για την εκδίκαση υποθέσεων που αφορούν προσβολή του δικαιώματος στην προσωπικότητα λόγω παρεμπόδισης της χρήσης κοινού σε όλους ή κοινόχρηστου πράγματος είναι, σύμφωνα με το γενικό κανόνα του άρθρου 18 παρ.1

ΚΠολΔ, το Πολυμελές Πρωτοδικείο. Ασφαλιστικά μέτρα αντίστοιχα διατάσσονται από το Μονομελές Πρωτοδικείο (άρθ. 683 παρ.1 ΚΠολΔ). Αν όμως η διαφορά προκύπτει από την παρεμπόδιση της ελεύθερης χρήσης δρόμων, μονοπατιών ή τρεχούμενου νερού αναγνωρίζεται εξαιρετική αρμοδιότητα του Ειρηνοδικείου για την υπόθεση (άρθ.15 αρ.5 και 6 ΚΠολΔ).

Έχει υποστηριχθεί⁷ ότι το Ειρηνοδικείο πρέπει να θεωρηθεί αρμόδιο για την επίλυση κάθε διαφοράς που προκύπτει από την παρεμπόδιση χρήσης κοινού σε όλους ή κοινόχρηστου πράγματος που προσβάλλει την προσωπικότητα του ατόμου - χρήστη. Η επέκταση όμως της αρμοδιότητας του Ειρηνοδικείου για την εκδίκαση κάθε διαφοράς που αφορά περιβαλλοντικό αγαθό, είτε με αναλογική εφαρμογή, είτε με διασταλτική ερμηνεία του άρθ. 15 αρ. 5 και 6 ΚΠολΔ δεν πρέπει να γίνει δεκτή⁸. Η γενικευμένη εφαρμογή των πιο πάνω διατάξεων αποκρούεται όχι μόνο επειδή εισάγουν κανόνα εξαιρετικού δικαίου, εφόσον εξαιρούν ορισμένη κατηγορία υποθέσεων από τη γενική υλική αρμοδιότητα του Πολυμελούς Πρωτοδικείου⁹, αλλά και λόγω της σπουδαιότητας και δυσκολίας των πε-

6. Έτσι και η ΜΠρΑθ 10691/1997 ό.π. Η άποψη αυτή είναι σύμφωνη με το τεκμήριο νομιμότητας των διοικητικών πράξεων (για την έννοια του τεκμηρίου νομιμότητας βλ. Σιούτη, Το τεκμήριο της νομιμότητας των διοικητικών πράξεων, 1994, σελ. 19 και επ.) σύμφωνα με το οποίο η διοικητική πράξη μέχρι την ακύρωσή της παράγει όλα τα έννομα αποτελέσματά της.

7. Καρακατσάνης σε Γεωργιάδη - Σταθόπουλου ΑΚ 57 αρ. 26, βλ. επίσης ΕιρΤην 30/1991 (αδημοσ.), ΕιρΤην 19/1992 ΑρχΝ 43, σελ.640 που έκρινε ότι στην αρμοδιότητα του Ειρηνοδικείου υπάγονται οι διαφορές από προσβολή της προσωπικότητας λόγω μερικής αλλαγής της χρήσης αλσουλίου, με αντίθετο σημ. Παπακώστα.

8. Έτσι ΕιρΘήρας 22/1972 ΝοΒ 20, 680. Βλ. και Καρακώστα σελ.57.

9. Γίνεται γενικά δεκτό ότι η κατά αναλογία εφαρμογή των διατάξεων εξαιρετικού δικαίου

ԴՈՅՈՒՆՅՐԻՅՈՒՆ
 ՈՍԻ ԼՈՏԱՄԱՐԻՅՈՒՆ ԱՆԻՍ ԻՅՔՅԵՐԼԱՆՈՒ ՏՈՐՈՒ
 ՏՕԼՅՈՂ Օ՝ ՊՈԼՅԻՏԻՔԱԼՅ ՈՒՆ ՏՈՂԻՅՈՒՄՈՒ ՆԵՒ
 ՕՍԻՐ ԼՈՒ ՅԻՐ ԲԻՐԱՆ՝ ՕՒՆ ԼՈՒՅԻՐՈՒՄԻ
 ՈՍԻՐ ՕՍԻՐ ԼՈՒ ՅԻՐ ՏՐԻՓԹՈՒՄԻ ՆԵՒ ՏՈՐՈՅՈՒ
 -ԼՈՒ ՏՈՐՅԵՐԼԱՆՈՒ ՕՍԻՐ ՈՍԻ ԴՂՈՒՅԻ Ի՝ ԲԻՐ
 ԵՐ ՈՐԹԵՐ ՈՒՆ ՕԼՅՈՂ ԳՈՒՆԼՈՅՈՒՄՈՒՄԻ ՕՒ
 ԳՈՒՄ ԻՅՂՎՈՒՄՈՒՆ ԴՂՈՒՅԻ Ի՝ ԲԻՐ
 ԵՐ ՏՐԻՓԹ ՕՒ ԳՈՒ ՆՅԵՐԵՐԻՐԹԻՐ ՈՒ ՕՒ ՆԵՐՈՒ
 ՏՈՐՈՒՄԻՐԻՅՈՒՆ ՆԵՒ ԲԻՐՈՒՄԻՐ ՈՒՆ ԳՈՒ ԼՈՒՅԻ
 -ԿՐԵՐԻՅՈՒՄ՝ ԼՈՒՄԻՐԻՐԻՅՈՒՆ ԼՈՒՆԻՐԻՔԻՐՈՒՄՈՒՄ ԼՈՒ Ի
 ՏՈՐՈՂ ՅՈՒ ԼՈՒՄՈՒՄ ԼՈՒ ՆԵՐԻՐԻՔ ՏՈՐՈՒՄԻՐՈՒՄԻ
 ՈՒՆ ԼՈՒՅԵՐԹՈՒՄ ՈՒՆ ԳՈՒ ԼՈՒՅԵՐԼԱՆ ՈՍԻ ԼՈՒՅԻ

Τονική αρτηριοδιαστολή στα γαλατάνη των εκκδικαστηρίων των αγγείων των άρθρων 1003 - 1005 ΑΚ και 1027 ΑΚ έχει αποκατασταθεί το 100 το ποσοστό διαστολής στην πνεύμονα του οπίου βρογχόκοντα 14. Απ τα αλβινα (άρθρο 29 παρ. 1 ΚΠολΔ).

[illegible]

Τοπική αρτηριοπάθεια

[illegible]

οὐ ἐντρέπεται τὴν ἡγεγυῖαν φέρειν Β. κ. Χ.
 English, Εἰσαγγελὶ σὺν νομικῇ ὁκλήσῃ (ἡετὰ-
 φράσας Δ' ἐπὶ τῆς), 1981, σελ. 183.
 10. ΠΡΑΘ 16768/1980 ΝΟΒ 29, 1423, ΕἰΡΑΡΥ
 276/1997 ΠΕΔΙΚ 1998,99.
 11. ΚΑΡΔΚΩΤΑΣ ὁ.π.
 12. ΜΠΡΑΘ 10691/1997 ΠΕΔΙΚ 1997,379,
 ΜΠΡΗΜΕΘΑ 134/1997 ΠΕΔΙΚ 1997, 111 καὶ
 σὲ Νόμος καὶ Φύσιον 1997, 627, ΜΠΡΩΑΝ
 471/1996 ΠΕΔΙΚ 1997, 84, ΜΠΡΑΘ 14316/
 1995 ΠΕΔΙΚ 1997, 230, ΜΠΡΑΘ 24377/
 1994 ΠΕΔΙΚ 1997,32 καὶ ΕΛΔ 36, 729,
 καὶ Φύσιον 1995, 203, ΜΠΡΑΝΑΥ 163/1991
 ΝΟΒ 39, 788, ΜΠΡΒΟΛ 1097/229/1989 ΝΟΒ
 38, 308, ΕἰΡΑΡΥ 276/1997 ΠΕΔΙΚ 1998, 99,
 καὶ ΚΑΡΚΑΤΟΛΗ Σ' ΕἰΡΑΡΥΔΗ - ΣΤΑΘΟΠΟΥ-
 ΛΟΥ ΑΚ 57 ὁρ.26, ΚΑΡΔΚΩΤΑΣ σελ. 57,
 σελ. 296.
 13. Μῆτῃς, ΚΠΝΔ 29 II, βλ. καὶ Κεραμεῖα,
 Αὐτοδικὰ σελ. 176.
 14. Ἐτοὶ ΕἰΡΑΡΥΔῃς, ΕἰΡΑΡΔ I σελ. 365, Μῆτοδ-
 πους, ΠΟΛΙΤΙΚῆ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ Α' (1972) σελ.
 220, ΚΑΡΔΚΩΤΑΣ σελ. 96.

βαρύνεται με την υποχρέωση¹⁵. Όπως παρατηρείται, οι περιορισμοί του γειτονικού δικαίου προσδιορίζουν το περιεχόμενο της κυριότητας στο ακίνητο¹⁶, επομένως οι διαφορές του γειτονικού δικαίου συνιστούν διαφορές που αφορούν εμπράγματο δικαίωμα πάνω σε ακίνητο κατά τη διατύπωση του άρθρου 29 παρ. 1 ΚΠολΔ και έτσι υπάγονται στην αποκλειστική δωσιδικία του ακινήτου.

Ασφαλιστικά μέτρα

Η πλειοψηφία των περιβαλλοντικών υποθέσεων που έχουν απασχολήσει τα πολιτικά δικαστήρια έχουν εκδικασθεί στο πλαίσιο της διαδικασίας λήψης ασφαλιστικών μέτρων. Η αδυναμία πλήρους αποκατάστασης της οικολογικής ζημίας και το γεγονός ότι με την αποζημίωση αποκαθίστανται ζημιές μόνο σε ιδιωτικά έννομα αγαθά καθιστούν τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων τον προσφορότερο τρόπο για την αποτροπή ή τουλάχιστον τον περιορισμό των οικολογικών ζημιών¹⁷. Σύμφωνα με το άρθρο 682 παρ. 2 ΚΠολΔ τα δικαστήρια, όταν υπάρχει επείγουσα περίπτωση ή για να αποτραπεί επικείμενος κίνδυνος από την αναβολή, διατάσσουν ασφαλιστικά μέτρα για την εξασφάλιση ή τη διατήρηση ενός δικαιώματος ή τη ρύθμιση κατάστασης. Έτσι, για παράδειγμα, αυτός που προσβάλλεται στην προσωπικότητά του λόγω π.χ. της μόλυνσης του αέρα από τη λειτουργία ρυπογόνου επιχείρησης μπορεί με αίτησή του να ζητήσει κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων τη διακοπή της λειτουργίας της επιχείρησης ως μέσο προσωρινής ρύθμισης της καταστάσεως (άρθρο 731 ΚΠολΔ). Αρμόδια για την εκδίκαση αίτησης ασφαλιστικών μέτρων, όπως έχει αναφερθεί, είναι τα Μονομελή Πρωτοδικεία σύμφωνα με το άρθρο 683 παρ. 1 ΚΠολΔ, εκτός αν υφίσταται αρμοδιότητα του Ειρηνοδικείου για την εκδίκαση της κύριας διαφοράς σύμφωνα με το

άρθρο 15 αρ. 5 και 6 ΚΠολΔ οπότε αρμόδιο για τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων είναι το Ειρηνοδικείο (άρθρο 683 παρ. 2 ΚΠολΔ).

Τα πολιτικά δικαστήρια ασχολήθηκαν συχνά με το πρόβλημα, αν το κατεπείγον ως προϋπόθεση για την παροχή της αιτούμενης προσωρινής δικαστικής προστασίας υφίσταται στην περίπτωση που η οικολογική ζημία συντελείται από πολύ χρόνο πριν από την αίτηση ασφαλιστικών μέτρων. Άξια ιδιαίτερης μνείας στο σημείο αυτό είναι η απόφαση του ΜΠρΣερ 12/94. Το δικαστήριο δέχτηκε ότι, παρόλο που οι ρυπογόνες μονάδες λειτουργούσαν από δεκαετίας στην περιοχή, συντρέχει κατεπείγουσα περίπτωση για την προστασία του δικαιώματος στην προσωπικότητα των αιτούντων, το οποίο προσβλήθηκε εξαιτίας της στέρξης του δικαιώματος να χρησιμοποιούν τον κοινό σε όλους ατμοσφαιρικό αέρα¹⁸. Η άποψη αυτή είναι ορθή. Είναι προφανές ότι στις οικολογικές προσβολές όπου η αποκατάσταση της ζημίας είναι περιορισμένη αν όχι αδύνατη, η έγκαιρη λήψη μέτρων περιορισμού των ζημιών είναι το πιο πρόσφορο μέσο περιβαλλοντικής προστασίας. Επομένως ακόμα και αν η οικολογική καταστροφή συντελείται από πολλού χρόνου σε μία περιοχή, συντρέχει το στοιχείο της επείγουσας περίπτωσης για τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων.

Τα ασφαλιστικά μέτρα που διατάσσονται από το δικαστήριο στις περιβαλλοντικές διαφορές σκοπούν στην προσωρινή απαγόρευση προσβολών στο μέλλον, ανεξάρ-

15. Μπέης, ΚΠολΔ 29.

16. Γεωργιάδης ό.π., Σπυριδάκης, ΕμπρΔ σελ. 120.

17. Βλ. Καρακώστα σελ. 105.

18. Σύμφωνα με το δικαστήριο «η ανάγκη χρήσης των περιβαλλοντικών αγαθών είναι διαρκής, απρόβλεπτη και πολυπρόσωπη, η χρήση δε αυτή ικανοποιεί μαζική κοινωνική ανάγκη, ενώ η παρεμπόδιση της χρήσης συνεχίζεται εφόσον συνεχίζεται η ρυπαντική λειτουργία των πηγών μόλυνσης».

με άλλα συνταγματικά δικαιώματα στο χώρο του δημοσίου δικαίου²⁶.

Οι αποφάσεις ασφαλιστικών μέτρων που εκδίδονται για την εξασφάλιση του δικαιώματος της προσωπικότητας (ΑΚ 57) δεν μπορούν να προσβληθούν με ένδικα μέσα γιατί η διαφορά που δημιουργείται δεν είναι διαφορά νομής ή κατοχής ώστε να επιτρέπεται η άσκηση έφεσης σύμφωνα με το άρθρο 734 παρ. 3 ΚΠολΔ. Για τον ίδιο λόγο γίνεται δεκτό²⁷ ότι ούτε οι αποφάσεις που διατάσσουν τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων για την προστασία αξιώσεων που προκύπτουν από το γειτονικό δίκαιο υπόκεινται στο ένδικο μέσο της έφεσης.

Τέλος ως προς το θέμα της δικαιοδοσίας των πολιτικών δικαστηρίων πρέπει να σημειωθεί ότι τα πολιτικά δικαστήρια είναι αρμόδια για την εκδίκαση ασφαλιστικών μέτρων μόνο αν είναι αρμόδια για την εκδίκαση της κύριας διαφοράς (άρθρο 5 σε συνδυασμό με την εισηγητική έκθεση στο άρθρο 4 παρ. 23 Ν. 2479/1997)²⁸.

Παρεμπίπτοντα

Σύμφωνα με το άρθρ. 2 ΚΠολΔ τα πολιτικά δικαστήρια δικαιούνται να εξετάζουν παρεμπιπτόντως τη νομιμότητα διοικητικών πράξεων, όταν το πραγματικό του κανόνα δικαίου που πρόκειται να εφαρμοστεί υποθέτει τη συνδρομή έννομης σχέσης του διοικητικού δικαίου²⁹. Η διάγνωση της έλλειψης νομιμότητας της διοικητικής πράξης είναι δυνατόν να επιφέρει ορισμένες έννομες συνέπειες όταν για την εφαρμογή ενός κανόνα δικαίου είναι κρίσιμη η ύπαρξη έννομης σχέσης του διοικητικού δικαίου. Έτσι αν για παράδειγμα κριθεί από τα πολιτικά δικαστήρια κατά τον παρεμπίπτοντα έλεγχο ότι είναι παράνομη η άδεια που έχει δοθεί από την αρχαιολογική υπηρεσία για τη διενέργεια χωματουργικών εργασιών σε αρχαιολογικό χώρο, παράνομη θα είναι και η προσβολή του δικαιώματος στην προσωπικότητα του αιτούντος που τυχόν έχει διαπιστωθεί.

Είναι προφανές ότι η παράνομη άδεια δεν αίρει τον κατ' αρχήν παράνομο χαρακτήρα της προσβολής του δικαιώματος στην προσωπικότητα. Επιχείρημα υπέρ της άποιψης αυτής αντλείται από τη διάταξη του άρθρου 1005 ΑΚ. Εφ' όσον ο νομοθέτης επιτρέπει την άρση της εγκατάστασης που λειτουργεί με νόμιμη άδεια της αρχής αφού του επέλθουν οι βλαπτικές επενέργειες, είναι προφανές ότι η ύπαρξη νόμιμης άδειας της αρχής δεν αίρει τον παράνομο χαρακτήρα της επέμβασης, απλά εμποδίζει την λήψη προληπτικών μέτρων για την προστασία της κυριότητας και μέσω αυτών για την προστασία του ζωτικού χώρου. Σύμφωνα με το επιχείρημα από το μείζον στο έλασσον πρέπει να γίνει δεκτό ότι ο παράνομος χαρακτήρας της προσβολής του δικαιώματος στην προσωπικότητα δεν αίρεται από την ύπαρξη παράνομης άδειας.

Ειδικά όμως στο χώρο του δικαίου του περιβάλλοντος η σημασία της παρεμπιπτόουσας εξέτασης της νομιμότητας της άδειας της αρχής είναι περιορισμένη, γιατί γίνεται δεκτό³⁰ ότι καμιά επέμβαση στο ζωτικό χώρο δε μπορεί να θεωρηθεί νόμιμη εφόσον διαταράσσει την κοινή χρήση, ακόμα και αν υπάρχει νόμιμη άδεια της αρχής. Η απο-

26. Για το όλο θέμα βλ. Σιούτη, Δίκαιο περιβάλλοντος Γενικό Μέρος Ι (1993) σελ. 69 και επ.

27. Γεωργιάδης, ΕμπρΔ Ι σελ. 366.

28. «Αρμόδιο να διατάξει την αναστολή εκτελέσεως διοικητικής πράξεως ή οποιασδήποτε συνέπειας που η πράξη αυτή έχει κατά νόμο είναι, αποκλειστικά και μόνο, το δικαστήριο στη δικαιοδοσία του οποίου ανήκει η ακύρωση της πράξεως αυτής». Βλ. επίσης Ν. 2717/1999 (Α' τεύχος αρ. 97 Φ.Ε.Κ.) «Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας» άρθρο 200 και επ. για την προσωρινή δικαστική προστασία. Για το θέμα που είχε τεθεί ως προς τη δυνατότητα των πολιτικών δικαστηρίων να διατάσσουν ασφαλιστικά μέτρα επί διοικητικών διαφορών βλ. Αναστασόπουλο, Η προσωρινή δικαστική προστασία στις περιβαλλοντικές διαφορές, ΠερΔικ 1997 σελ. 199.

29. Μπέης, ΚΠολΔ 2.

30. Βλ. Καράκωστα σελ. 47, Κλαβανίδου σελ. 381.

Η σημασία του παρεμπόπτοντος ελέγχου της νομιμότητας των διοικητικών πράξεων από τα πολιτικά δικαστήρια είναι εμφανής επίσης στην περίπτωση του άρθρου 1005 ΑΚ που επιτρέπει την άσκηση της αρνητικής αγωγής μόνο όταν έχουν πράγματι επέλθει οι βλαπτικές επενέργειες από εγκατάσταση που λειτουργεί με άδεια της αρχής. Αν εγερθεί αρνητική αγωγή προτού επέλθουν οι βλαπτικές επενέργειες που όμως αναμένονται με βεβαιότητα και το δικαστήριο κρίνει κατά τον παρεμπόπτοντα έλεγχο ότι η άδεια λειτουργίας της εγκατάστασης είναι παράνομη, η αγωγή θα πρέπει να γίνει δεκτή και το δικαστήριο να διατάξει ακόμα και την απαγόρευση της λειτουργίας ή την αφαίρεση της εγκατάστασης (ΑΚ 1004).

Νομιμοποίηση - Έννομο συμφέρον

Παρά τη διατύπωση του άρθρου 68 ΚΠολΔ κατά το οποίο «Δικαστική προστασία έχει δικαίωμα να ζητήσει όποιος έχει άμεσο έννομο συμφέρον», η νομιμοποίηση των διαδίκων πρέπει να διακρίνεται από το έννομο συμφέρον που αποτελεί το θεμέλιό της και αναφέρεται στην αληθινή ανάγκη του ενάγοντος για παροχή έννομης προστασίας³⁵. Για τη διεξαγωγή της δίκης νομιμοποιούνται τα πρόσωπα που κατά τους ισχυρισμούς του ενάγοντος εμφανίζονται ως υποκείμενα της επίδικης έννομης σχέσης. Το αστικό δικονομικό μας σύστημα είναι επομένως ατομοκρατικό, αντίληψη που εκφράζει ο θεσμός της νομιμοποίησης³⁶.

Σύμφωνα με τα παραπάνω στις περιβαλλοντικές υποθέσεις μόνο το πρόσωπο του οποίου στη συγκεκριμένη περίπτωση προσβάλλεται ιδιωτικό δικαίωμα νομιμοποιείται να εγείρει τη σχετική αγωγή. Τα ελληνικά δικαστήρια³⁷ δέχονται ότι για να νομιμοποιηθεί ο ενάγων στην άσκηση αγωγής για την προστασία της προσωπικότητάς του πρέπει να βρίσκεται σε τοπική σχέση

με το περιβαλλοντικό αγαθό που υφίσταται την προσβολή. Άξια ιδιαίτερης μνείας είναι η με αριθμό 1796/1993 απόφαση του ΜΠρΘεσ που ερευνώντας στο πλαίσιο προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος την ύπαρξη εννόμου συμφέροντος για τη νομιμοποίηση του ενάγοντος, δέχεται ότι κάθε πολίτης «έχει ηθικό έννομο συμφέρον και δικαίωμα να ζητήσει την άρση της προσβολής και την επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση στην περίπτωση που υπάρχει παράνομη προσβολή στα αρχαία από οποιονδήποτε». Δέχεται ειδικότερα η πιο πάνω απόφαση ότι ηθικό έννομο συμφέρον προς προστασία των αρχαίων έχει εκτός από τους αρχαιολόγους κ.λπ. και κάθε τρίτος κάτοικος της χώρας. Η ορθή αυτή θέση του δικαστηρίου όχι μόνο συμβαδίζει με τη γενικότερη τάση διεύρυνσης του εννόμου συμφέροντος στις περιβαλλοντικές διαφορές στη σημερινή εποχή που οι προσβολές έχουν λάβει απειλητικότερες διαστάσεις αλλά βασίζεται και στην ιδιαιτερότητα των περιβαλλοντικών αγαθών που η ανάγκη χρήσης τους είναι διαρκής και πολυπρόσωπη.

Επειδή η προστασία του περιβάλλοντος είναι ζήτημα που ενδιαφέρει το κοινωνικό σύνολο, προτάθηκε³⁸ η διεύρυνση της έν-

103, *Ράμμο*, Εγχειρίδιο Αστικού Δικονομικού Δικαίου Α' Τόμος (1978) σελ. 123. Βλ. επίσης *Βαθρακοκούλη*, ΚΠολΔ άρθρο 2 αρ.2 (1996). Για το όλο ζήτημα του παρεμπόπτοντος ελέγχου των ατομικών διοικητικών πράξεων από τα πολιτικά δικαστήρια και κριτική της κρατούσας «θεωρίας των τύπων και προϋποθέσεων» βλ. *Σιούτη*, Το τεκμήριο της νομιμότητας των διοικητικών πράξεων σελ. 119 και επ.

35. *Μπέης*, ΚΠολΔ 68, *Κεραμέυς*, ΑσΔικΔ σελ. 109 και 113.

36. Βλ. *Κεραμέας* σελ. 109.

37. ΜΠρλωαν 471/1996 ό.π.

38. *Σακελλαρόπουλος*, Σκέψεις για το πρόβλημα του περιβάλλοντος από τη νομική σκοπιά σε ΤιμΤ ΣτΕ 1929-1979 ΙΙ (1982) σελ. 343 και επ.

[illegible]

την δακρυγόνη παρεμβάση σε εκκρεμείς περιβαλλοντικές υποθέσεις. Είναι προφανές ότι με άλλα ενομοιογόνα περιεχόμενα γίνεται λόγος για το ένομοιο σύμφερον στον περιπτώσι της δακρυγόνης παρεμβάσης. Εδώ το ένομοιο σύμφερον αντιστοιχεί στην ωφέλεια που μπορεί να αντισταθεί κάποιος από τη διαδο- καστική ή/και εκείνου υπέρ του οποίου πα- ρεμβαίνει⁴³. Τα τελενταία χρώδια παρὰ τη- ρεΐται στις περιβαλλοντικές διαφορές ση- μαντική διέγερση της έννοιας του ενδο- ήου σύμφερον των νομιζόμενων προσώπων από τα πολιτικά δικαιώματα⁴⁴ που συμπε- ρέχονται. Έτσι ορθά αναγνωρίζεται έννομοιο σύμφερον για την δακρυγόνη παρεμβάση (από 80 κ.π.ο.α.) υπέρ ιδιω- τικών.

τών σε νομικά πρόσωπα των οποίων ο σκοπός, όπως καθορίζεται από το νόμο ή το καταστατικό, συνίσταται στην προστασία του φυσικού ή του πολιτιστικού περιβάλλοντος. Άξια ιδιαίτερης μνείας είναι η με αριθμό 471/1996 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Ιωαννίνων που χαρακτηριστικά αναφέρει: «Στα πλαίσια διεύρυνσης του έννομου συμφέροντος στη σημερινή εποχή, όπου έχει αναπτυχθεί έντονη δραστηριότητα από μέρους των νομικών προσώπων, έχει επικρατήσει και στη νομολογία η άποψη, ότι το δικαίωμα δικαστικών ενεργειών προστασίας του περιβάλλοντος πρέπει να αναγνωρισθεί, εκτός από τα φυσικά και στα νομικά πρόσωπα ή άλλους συλλογικούς φορείς, όταν αυτοί ενεργούν ως εκπρόσωποι των ατομικών δικαιωμάτων των μελών τους».

Τα ελληνικά δικαστήρια⁴⁵ μάλιστα, διευρύνοντας ακόμη περισσότερο την έννοια του εννόμου συμφέροντος, έκαναν δεκτές σε περιβαλλοντικές υποθέσεις πρόσθετες παρεμβάσεις του Δικηγορικού Συλλόγου Βόλου, του Ιατρικού Συλλόγου Βόλου και του Τεχνικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας. Είναι όμως αμφίβολο αν ανταποκρίνεται στις προθέσεις του νομοθέτη μία τόσο εξαιρετικά διευρυμένη έννοια του εννόμου συμφέροντος π.χ. των Δικηγορικών Συλλόγων με το αιτιολογικό ότι έχουν νομοθετημένη από τον Κώδικα περί Δικηγόρων αρμοδιότητα να συζητούν και αποφασίζουν «επί παντός ζητήματος εθνικού ή κοινωνικού περιεχομένου»⁴⁶.

Πρέπει να επισημανθεί όμως ότι η πιο πάνω άποψη, σύμφωνα με την οποία τα νομικά πρόσωπα έχουν δικαίωμα να προβαίνουν σε δικαστικές ενέργειες ως εκπρόσωποι των ατομικών δικαιωμάτων των μελών τους, δεν είναι ορθή, γιατί νομιμοποιεί τους φορείς αυτούς ως μη δικαιούχους διαδίκους (βλ. π.χ. άρθρο 669 ΚΠολΔ) χωρίς ειδική νομοθετική πρόβλεψη. Αντιθέτως πρέπει να γίνει δεκτό ειδικά ως προς τη δυνατότητα των συλλογικών αυτών φορέων να ασκήσουν πρόσθετη παρέμβαση

για την προστασία περιβαλλοντικών αγαθών, ότι έχουν ίδιο έννομο συμφέρον. Πρόσθετη παρέμβαση ασκείται νομίμως για να προστατευθεί κάποιο δικαίωμα του παρεμβαίνοντος ή για να αποτραπεί η δημιουργία νομικής υποχρεώσεώς του⁴⁷. Το δικαίωμα του προσθέτως παρεμβαίνοντος νομικού προσώπου του οποίου επιδιώκεται η προστασία είναι, όπως ορθώς δέχεται στο σκεπτικό της η με αριθμό 471/1996 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Ιωαννίνων και όπως αναλυτικά θα εξηγηθεί παρακάτω, το δικαίωμα της προσωπικότητας του νομικού προσώπου.

Το έννομο συμφέρον των νομικών προσώπων να ασκήσουν πρόσθετη παρέμβαση σε περιβαλλοντικές διαφορές χαρακτηρίζεται ως ηθικό. Ακριβέστερο θα ήταν να λεχθεί ότι το δικαίωμα του νομικού προσώπου για την προστασία του οποίου ασκείται πρόσθετη παρέμβαση δεν είναι περιουσιακό, αλλά εντάσσεται στο δικαίωμα της προσωπικότητάς του.

Ο μικρός αριθμός αποφάσεων πολιτικών δικαστηρίων που αφορούν περιβαλλοντικές διαφορές οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην απροθυμία των ιδιωτών να καταφύγουν σε δαπανηρούς δικαστικούς αγώνες για ζητήματα που άπτονται γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων. Υποστηρίζεται⁴⁸ ότι η θέσπιση συλλογικής αγω-

45. ΜΠρΒολ 1097/229/1989 ο.π.

46. Βλ. Δαγτόγλου, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο (2η έκδ. 1994) αρ. 541 όπου εκφράζονται φόβοι ότι μία τέτοια άποψη θα μπορούσε να οδηγήσει στην εισαγωγή της απαγορευμένης από το ατομοκεντρικό σύστημα του δικαίου μας *actio popularis*.

47. Έτσι Μπέης, ΚΠολΔ 80 αρ.5.

48. Καράκωστας, Επικίνδυνες δραστηριότητες και Αστικό Δίκαιο του περιβάλλοντος σε ΠερΔικ 1997 σελ. 9-10, Βασιλόπουλος, Η αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος και το δικαίωμα προσφυγής των πολιτών στη δικαιοσύνη σε ΠερΔικ 1997 σελ. 23 και επ., ο ίδιος, σημ. στη με αριθμό 24377/1994 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών σε ΠερΔικ 1997,

X και φησιν με το άρθρο 4335/2013

238. Βλ. επίσης *Πολυδάδης*, Οι ενώσεις κατά-
ναγκωτών και η συλλογική αγωγή (1998) σελ.
2.
49. Για την έννοια της συλλογικής αγωγής βλ.
επιδεικτικά *Καραδάκωστα*, Η συλλογική αγωγή

προσβάλλουν το περιβάλλον, συγχρόνως προσβάλλεται το δικαίωμα προσωπικότητας, και ειδικότερα η ελευθερία, των νομικών προσώπων των οποίων ο σκοπός συνίσταται στην προστασία του φυσικού ή του πολιτιστικού περιβάλλοντος. Δικαιούχος επομένως των αξιώσεων που γεννώνται και συγχρόνως φορέας του προστατευόμενου εννόμου αγαθού είναι το νομικό αυτό πρόσωπο.

Αντίθετα από το ελληνικό, το γερμανικό δίκαιο δεν αναγνωρίζει γενικό δικαίωμα στην προσωπικότητα των νομικών προσώπων. Είναι επομένως προφανής η ανάγκη που επέβαλε τη θέσπιση της αντίστοιχης προς την ελληνική συλλογική αγωγή *Verbandsklage*. Σύμφωνα με τα παραπάνω η καθιέρωση της συλλογικής αγωγής στο ελληνικό δίκαιο επί περιβαλλοντικών υποθέσεων προτείνεται για τη διαμόρφωση σαφούς νομοθετικού πλαισίου ώστε να παρακαμφθεί η διστακτικότητα των ελλήνων δικαστών να δεχθούν ενεργητική νομιμοποίηση των πιο πάνω συλλογικών φορέων.

Η θέσπιση εξ άλλου κανόνων για τη σύσταση και λειτουργία των φορέων αυτών που αποβλέπουν στην προστασία του περιβάλλοντος είναι χρήσιμη και λόγω της αυξημένης ισχύος που μπορεί να αποκτήσουν οι φορείς αυτοί, αλλά και αποφυγής του κιν-

δύνου επηρεασμού τους κατά την άσκηση των αγωγών εξ αιτίας των τεράστιων συμφερόντων που διακυβεύονται. Έτσι για παράδειγμα είναι αναγκαίος ο καθορισμός ελαχίστου αριθμού μελών, των πηγών από τους οποίους οι φορείς αυτοί θα αντλούν τους πόρους τους, των προϋποθέσεων για την επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης τους όπως και η πρόβλεψη του τρόπου διάθεσης των επιδικαζόμενων ποσών υπέρ κοινωφελών σκοπών.

Είναι σαφές ότι εκτός από τα επί μέρους δικονομικά ζητήματα που εξετάστηκαν παραπάνω, μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και άλλα όπως το πρόβλημα του μέτρου απόδειξης εν όψει μάλιστα των αποδεικτικών δυσχερειών που συνήθως εμφανίζουν οι αστικές περιβαλλοντικές υποθέσεις. Ήδη στο πεδίο του ουσιαστικού δικαίου έχει υποστηριχθεί με πειστικά επιχειρήματα η αντιστροφή του βάρους απόδειξης στον ζημιώσαντα στις περιπτώσεις οικολογικής ζημίας με σκοπό την ενίσχυση της θέσης του ζημιωθέντος - χρήστη του ζωτικού χώρου. Τα θέματα αυτά λόγω και της συνεχώς αυξανόμενης πρακτικής τους σημασίας είναι βέβαιο ότι θα αποτελέσουν αντικείμενο μελλοντικής έρευνας από την ελληνική δικονομική επιστήμη.
